

УДК 007:654.19

Перспективи й ризики впровадження суспільного мовлення в транскордонному регіоні

Prospects and risks in implementation of public broadcasting in transboundary regions

РЕФЕРАТ. У науковій статті наведено перспективи і ризики впровадження медіареформи у найзахіднішій області України. За основу дослідження взято Закарпатську обласну державну телерадіокомпанію «Тиса-1», а також розглянуто діяльність приватних телеканалів Закарпатської області. У висновках сформульовано проблеми регіональної журналістики у контексті організації суспільного мовлення на Закарпатті, а також запропоновано шляхи вирішення нагальних питань регіональних телеканалів на сучасному етапі розвитку ЗМІ.

Ключові слова: Регіональні телеканали, національні меншини, суспільне мовлення.

ABSTRACT. In this scientific article the prospects and risks of implementation of media reforms in the westernmost region of Ukraine are represented. The Transcarpathian Regional State Broadcasting Company «Tysa-1» is taken as a basis of the study; the activities of private TV channels of Transcarpathian region are also examined. The problems of regional journalism in the context of public broadcasting in the Transcarpathian region were formed as conclusions of the study and the ways of solving the urgent issues of regional TV channels in the current stage of mass media development were proposed.

Keywords: regional TV channels, national minorities, public broadcasting.

Вступ. Актуальність. Про медіареформу як одну з найважливіших реформ у країні, говорять з часу проголошення незалежності. Сьогодні нарешті розпочато процес організації суспільного мовлення, однак навіть після ухвалення Закону України «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України», змін до нього, обговорення на рівні держави процесу реформування, залишається чимало проблем, пов'язаних передусім із перетворенням обласних ДТРК на суспільні мовники.

Реформування наштовхується і на опір суспільства. За результатами соціологічного опитування, яке провела Громадська організація «Телекритика» [1], 76 % населення України абсолютно нічого не знає про ідею створення суспільного мовлення. Серед інших проблем, із якими, на наш погляд, сьогодні стикається медійна реформа в Україні – і брак інформування працівників обласних ДТРК, яким доведеться працювати за новою моделлю суспільного мовлення. У зв'язку з цим чимало цінних кадрів сьогодні залишають обласні телерадіокомпанії,

оскільки невпевнені в тому, що після реформування їхнє місце роботи буде збережено.

В ОДТРК, підзвітних державі, сьогодні працює понад 7000 осіб [2]. Але якість продукту залишається низькою, медіамоніторинги постійно фіксують високий рівень замовних матеріалів.

Базовими працями нашого дослідження є Закон України «Про суспільне телебачення і радіомовлення», а також зміни до закону, внесені в березні 2015 р. Чимале значення для дослідження мають підручники з теорії і практики журналістики, й теорії масової комунікації А. Москаленка, І. Михайлина, В. Різуна, В. Іванова, які описують важливість якісного масмедійного продукту в демократичному суспільстві. Проблеми телерадіомовлення України в умовах роздержавлення й приватизації ґрунтовно досліджують науковці О. Гоян та В. Гоян, закономірності розвитку сучасних регіональних та місцевих телекомпаній України вивчає О. Гриценко. Також чимале значення для дослід-

ження мають сучасні інформаційно-аналітичні портали «Телекритика», «UA: Перший», «Mediasapiens», розділи на інших сайтах, присвячені суспільному мовленню.

Метою статті є з'ясування перспектив й ризиків впровадження суспільного мовлення в транскордонному регіоні.

Основними методами дослідження виступають як загальнонаукові, так і прикладні. Серед них описовий, який дозволяє краще пізнати якісні особливості явища, а також діалектичний, компаративний, структурно-функціональний, статистичний. За допомогою діалектичного методу проаналізовано сутність суперечностей, покладених в основу спроб перетворення дійсності, керування суспільною свідомістю через телевізійні ЗМІ.

Результати і обговорення. Щодо найзахіднішого регіону держави – Закарпаття, понад півстоліття інформаційні потреби населення тут задовольняє Закарпатська державна обласна телерадіокомпанія «Тиса-1». Вона єдина в Україні мовить вісьмома мовами нацменшин: угорською, словацькою, румунською, ромською, німецькою, російською та русинською. Зважаючи на те, що в області проживає понад 30 нацменшин, телеканал виконує вкрай важливу функцію для задоволення їхніх інформаційних потреб.

На Закарпатті сьогодні українці становлять основну кількість населення й мешкають на більшій частині території Закарпаття (1976.479 осіб). Водночас у краї проживає 155.711 осіб (12,5 % населення області) угорців, в основному в Берегівському, Виноградівському, Ужгородському Хустському та Мукачівському районах. Румунів мешкає в краї 32.152 (2,5 %), здебільшого в Солотвинському регіоні (частина Тячівського та Рахівського районів), росіян – 30.993 осіб (Ужгород, Мукачево, Свалява, Чоп), циган – 14.004 (1 %), компактно проживають здебільшого в Ужгороді, Берегові, Сваляві, Королеві, Мукачеві, Вилоці. Словаків, згідно з переписом, 5.695 осіб (0,6 %), здебільшого вони мешкають на території Ужгородського, Свалявського та Перечинського районів, німців – 3.582 (0,3 %), основна частина в населених пунктах Павшино, Паланок, Синяк, Усть-Чорна, Тячів, Німецька Мокра та ін [3].

Основними регіональними конкурентами ЗОДТРК «Тиса-1» сьогодні є телеканал «М-студіо», власником якого є народний депутат Віктор Балого і «21 канал», який більше року перебуває у власності колишнього керівника області Олександра Ледиди. Найбільш якісним продуктом, який виготовляють ці два канали, є програми новин. Серед іншого розмаїття – також аналітичні програми, ранкові ефіри та

телевізійні інтерв'ю. Зрозуміло, що жоден із цих телеканалів не має такого тематичного наповнення, як «Тиса-1», однак у разі тимчасового чи повного припинення діяльності державного телеканалу, конкуренти мають шанс суттєво збільшити свою аудиторію, оскільки реформування їх не стосуватиметься, а закарпатці будуть зацікавлені у висвітленні регіональних новин у період можливого припинення мовлення каналу «Тиса-1».

З іншого боку, суспільне мовлення в Україні сьогодні наштовхується і на опір керівників ОДТРК, які в переважній більшості не розуміють суті й призначення суспільного мовлення, а також бояться скорочення штату аж до цілковитого зникнення регіональних телерадіокомпаній. Гендиректори наводять приблизно однакові аргументи: можливе скорочення штату, незрозуміле фінансування, зменшення ефірних годин. Головний страх – ліквідація регіонального мовлення як такого [2].

Однак у законі не йдеться про ліквідацію ОДТРК, а лише реорганізацію. Вона, у свою чергу, передбачає перехід на нові принципи роботи та посилення співпраці між областями.

Щодо фінансування суспільних мовників у регіонах, у перспективі бюджет НСТУ має бути спільним, тож щороку регіони отримуватимуть стільки грошей, скільки потребуватимуть для створення запланованих програм [2].

«Телекритика» розпитала генеральних директорів обласних державних телерадіокомпаній про їхнє бачення переходу від державного мовлення до суспільного. На запитання відповідав і директор Закарпатської ОДТРК «Тиса-1» Віталій Мещеряков. Зазначив, що державне мовлення однозначно має бути збережено в Україні. І пояснює цю тезу на прикладі області: «Тут кордони чотирьох країн, мовлення ведуть іноземні телерадіокомпанії, тому держава має бути тут присутня. Край багатонаціональний, більше двох третин населення проживає в горах, які часто не мають іншої можливості отримати інформацію, крім як із нашої компанії. Тому я переконаний, що держава має доносити інформацію до людей. У нас немає засилля влади в ефірі, обласній владі ми нічого не зобов'язані. Цього року область виділила на висвітлення діяльності облдержадміністрації 30 тисяч гривень. От і вся співпраця з областю. Більше вони не можуть. Ми фактично найпопулярніший мовник в області» [4].

Згідно з законом [5], НСТУ здійснює мовлення не менше, ніж на двох загальнонаціональних каналах мовлення багатоканальної ефірної телемережі (суспільно-політичному та культурно-освітньому), на регіональних каналах мовлення багатоканальної ефірної телемережі та не

менше, ніж на трьох загальнонаціональних ефірних радіоканалах (суспільно-політичному, культурно-освітньому, молодіжному). Щодо скорочення штату ОДТРК, у законі прописані такі норми, що скорочувати працівників ОДТРК зможуть лише генеральні директори [2].

Загалом у більшості європейських країн регіональні мовники незалежні від загальнонаціонального суспільного мовлення. Кращий приклад організації мовлення суспільних регіональних телеканалів мають Німеччина і США. У Німеччині мережа регіональних мовників ARD відповідає за виробництво загальнонаціонального каналу Das Erste («Першого»). Відповідно, контент, що він транслює, однаковий в усіх регіонах. При цьому в регіонах мовлять Dritte Programme («Треті канали»), які створюються в кожному регіоні й їхній контент усюди є різним. У кожній станції ARD є своя Адміністративна рада, яка здійснює нагляд за фінансовою діяльністю. У Німеччині сьогодні успішно працює організаційна децентралізація, аналогів якої практично немає.

За уподібненням до німецької моделі, в Україні планують створити один із найважливіших чинників суспільного мовлення – Наглядову раду. Національна рада з питань телебачення і радіомовлення допустила 117 громадських об'єднань та асоціацій до участі в конференціях з обрання членів Наглядової ради суспільного мовника [6].

В Україні Наглядова рада матиме змішану модель, оскільки восьмеро представників обрано від урядових організацій, а решта представляє дев'ять сфер громадських організацій. Для реального втілення моделі необхідно, щоб політична думка й громадськість акцентували на суспільному мовнику і постійно відбувався моніторинг процесів його перетворення, а отже, забезпечення процесів незалежності, різноманітності й прозорості [7].

Тож в Україні триває процес реорганізації Національної телекомпанії у публічне акціонерне товариство «Національна суспільна телерадіокомпанія України». Сьогодні приєднують обласні державні телерадіокомпанії, Укртелефільм до Національної телерадіокомпанії, проводиться інвентаризація, за якою повинна відбутися корпоратизація. І після того вже буде створено повноцінний суспільний мовник [8].

Таким чином, суспільне мовлення не зможе існувати без регіональних мовників — в усіх європейських країнах є тільки така практика. До того ж ОДТРК є вагомим владним інформаційно-політичним і матеріальним ресурсом. Регіональні телерадіокомпанії, без сумніву,

потрібно реформувати. При цьому важливо зберегти хороші кадри, матеріальну-технічну базу, однак модернізувати підходи до виробництва програм і цілковито змінити ставлення до державних телеканалів як до провладних медіа.

Щодо ризиків упровадження суспільного мовлення, у транскордонному регіоні подібне мовлення повинно бути впроваджено з урахуванням таких ознак:

1. Задовольняти інтереси національних меншин.
2. Вести мовлення мовами нацменшин, при чому не російською, а угорською і румунською, бо саме ці нацменшини є найбільш численнішими, якщо йдеться про Закарпаття.
3. Зберегти частоти державних телеканалів.
4. Удосконалювати аналітичний контент інформаційних та інформаційно-аналітичних програм.
5. Навчати журналістів засад суспільного мовлення, здійснити перекваліфікацію кадрів.
6. Повністю уникати впливу на суспільного мовника з боку державних чи приватних структур.
7. Здійснити переведення документації, яка буде належати новому юридичному органу, а не державному телеканалу, ліквідувати борги, а також унормувати невизначений статус деяких майнових об'єктів.
8. Пройти суспільне обговорення, всебічно інформувати населення щодо організації суспільного мовлення.
9. Унормувати на законодавчому рівні принцип фінансування такого мовлення, з подальшим уведенням абонентської плати, тому що сьогодні для суспільного передбачено фінансування за державний кошт, принаймні до 2018 р.

На Закарпатті суспільне мовлення може бути успішно впровадженим, а також функціонувати на засадах рівноправності й об'єктивності, якщо буде враховано всі необхідні складові інформаційно-мовної політики транскордонного регіону. Йдеться, зокрема, про забезпечення інформаційних потреб нацменшин, врахування специфіки краю, всебічне й об'єктивне висвітлення подій, професіоналізм, а також ведення злагоженої політики, спрямованої на консолідацію українського суспільства.

Джерела і література

1. ГО «Телекритика» зняла ролик про суспільне мовлення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/>.
2. Коваленко К. Своє бачення: як і навіщо реформувати обласні телерадіокомпанії [Електронний ресурс] / К. Коваленко. – Режим доступу: <http://redactor.in.ua/ru/analyt->

ics/7239.Svo%D1%94_bachennya_yak_%D1%96_nav%D1%96shcho_reformuvati_oblasn%D1%96_telerad%D1%96okompan%D1%96%D1%97.

3. *Бідзіля Ю.* Інформаційна безпека поліетнічного регіону: пошук нової медіасистеми (на прикладі Закарпаття) / Ю. Бідзіля // Актуальні проблеми журналістики [Текст] : зб. наук. праць / відп. ред. Ю. М. Бідзіля ; Ужгородський національний ун-т. – Ужгород : МП «Ліра», 2001. – 492 с.

4. *Уманська Д.* Суспільне не для них [Електронний ресурс] / Д. Уманська. – Режим доступу: stv.mediasapiens.u. – Дата доступу: 9.03.2015.

5. *ЗУ «Про суспільне телебачення й радіомовлення»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1227-18>. – Дата доступу: 20.09.2015.

6. *Нацрада* допустила 117 громадських організацій до обрання Наглядової ради суспільного мовника [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/pravo/2015-09-17/111283>. – Дата доступу: 20.09.2015.

7. *Наглядова* рада суспільного мовника. Українська модель [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1tv.com.ua/suspilne/news/72044>. – Дата доступу: 20.09.2015.

8. *Суспільне* мовлення вже на фінішній прямій – Наливайко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/suspilne_movlennya_vge_na_finishniy_pryamiy___nalivayko_2095562. – Дата доступу: 20.09.2015.

9. *Як улаштоване* суспільне телебачення Німеччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stv.mediasapiens.ua/material/2051>. – Дата доступу 9.03.2015.

10. *Різун В. В.* Теорія масової комунікації: [підруч.] / В. В. Різун. – К.: Видавничий центр «Просвіта», 2008. – 260 с.

11. *Гоян О. Я.* Телебачення і радіомовлення України: роздержавлення і приватизація / О. Я. Гоян, В. В. Гоян // Роль ЗМІ в процесах державотворення. – К., 1998. – С. 59–63.

12. *Гриценко О. М.* ЗМІ та проблеми етнополітичного розвитку України в процесі державотворення / О. М. Гриценко // Актуальні питання журналістики. – Ужгород: МП «Ліра». – 2001. – С. 60–64.

Sources and literature

1. *НО «Telekrytyka»* znyala rolyk pro suspil'ne movlennya [Elektronnyy resurs]. – Rezhym

dostupu:<http://www.telekritika.ua/>.

2. *Kovalenko K.* Svoje bachennya: yak i navishcho reformuvaty oblasni teleradiokompaniyyi [Elektronnyy resurs] / K. Kovalenko. – Rezhym dostupu: http://redactor.in.ua/ru/analytics/7239.Svo%D1%94_bachennya_yak_%D1%96_nav%D1%96shcho_reformuvati_oblasn%D1%96_telerad%D1%96okompan%D1%96%D1%97.

3. *Bidzilya Yu.* Informatsiyna bezpeka polietnichnoho regionu: poshuk novoyi mediasystemy (na prykladі Zakarpattya) / Yu. Bidzilya // Aktual'ni problemy zhurnalistyky [Tekst] : zb. nauk. prats' / vidp. red. Yu. M. Bidzilya ; Uzhhorods'kyi natsional'nyy un-t. – Uzhhorod : MP «Lira», 2001. – 492 s.

4. *Umans'ka D.* Suspil'ne ne dlya nykh [Elektronnyy resurs] / D. Umans'ka. – Rezhym dostupu: stv.mediasapiens.u. Data dostupu: 9.03.2015.

5. *ZU «Pro suspil'ne telebachennya y radiomovlennya»* [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1227-18>. – Data dostupu: 20.09.2015.

6. *Natsrada* dopustyla 117 hromads'kykh orhanizatsiy do obrannya Nahlyadovoyi rady suspil'noho movnyka [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.telekritika.ua/pravo/2015-09-17/111283>. – Data dostupu: 20.09.2015.

7. *Nahlyadova* rada suspil'noho movnyka. Ukrayins'ka model' [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://1tv.com.ua/suspilne/news/72044>. – Data dostupu: 20.09.2015.

8. *Suspil'ne* movlennya vzhe na finishniy pryamiy – Nalyvayko [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/suspilne_movlennya_vge_na_finishniy_pryamiy___nalivayko_2095562. – Data dostupu: 20.09.2015.

9. *Yak ulashtovane* suspil'ne telebachennya Nimechchyny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://stv.mediasapiens.ua/material/2051>. – Data dostupu 9.03.2015.

10. *Rizun V. V.* Teoriya masovoyi komunikatsiyi: [pidruch.] / V. V. Rizun. – K.: Vydavnychyy tsentr «Prosvita», 2008. – 260 s.

11. *Hoyan O. Ya.* Telebachennya i radiomovlennya Ukrayiny: rozderzhavlennya i pryvatyzatsiya / O. Ya. Hoyan, V. V. Hoyan // Rol' ZMI v protsesakh derzhavotvorennya. – K., 1998. – S. 59–63.

12. *Hrytsenko O. M.* ZMI ta problemy etnopolitychnoho rozvytku Ukrayiny v protsesi derzhavotvorennya / O. M. Hrytsenko // Aktual'ni pytannya zhurnalistyky. – Uzhhorod: MP «Lira». – 2001. – S. 60–64.

Каралкіна Н. В.

Перспективы и риски внедрения общественного вещания в трансграничном регионе.

РЕФЕРАТ. В научной статье приведены перспективы и риски внедрения медиареформы в самой западной области Украины. За основу исследования взята Закарпатская областная государственная телерадиокомпания «Тиса-1», а также рассмотрена деятельность частных телеканалов Закарпатской области. В заключении сформулированы проблемы региональной журналистики в контексте организации общественного вещания на Закарпатье, а также предложены пути решения насущных вопросов региональных телеканалов на современном этапе развития СМИ.

Ключевые слова: Региональные телеканалы, национальные меньшинства, общественное вещание.